



STADSHOLMEN

FOTANGELN 1

Bastugatan 1 A–B, Brännkyrkagatan 10 B

SÖDERMALM



Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

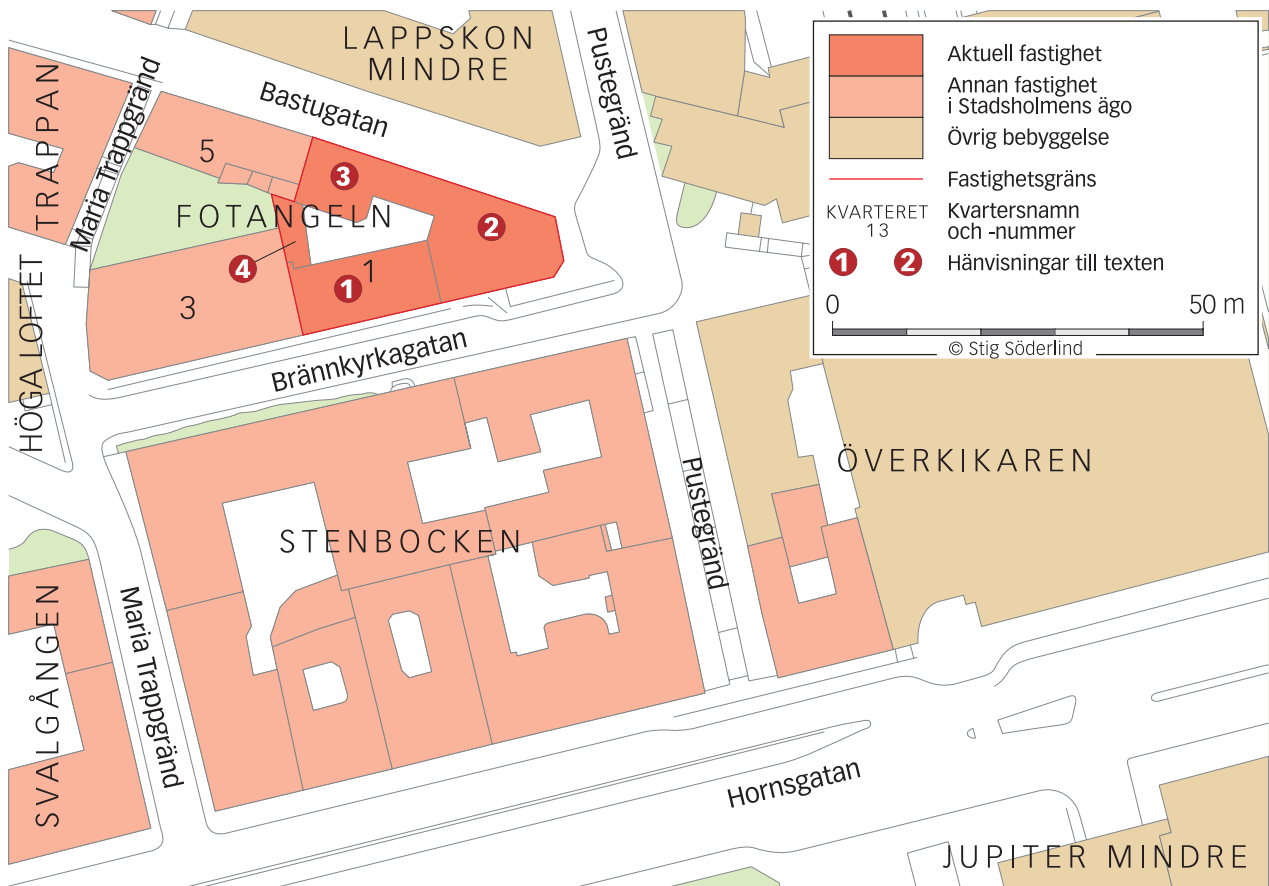
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktablad.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktablad kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktablad finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se



- ❶ BRÄNNKYRKAGATAN 10
- ❷ BASTUGATAN 1A
- ❸ BASTUGATAN 1B
- ❹ UTHUS



FASTIGHETEN VID HÖRNET AV BRÄNNKYRKAGATAN OCH BASTUGATAN. BILD FRÅN ÅR 1909.(E30102)

Fotangeln 1 består av tre stenhus från 1800-talets andra hälft. Under 1700-talet stod ett färgeri på tomten som under 1860-talet byggdes om- och till mot väster. Detta lade grunden till nuvarande Brännkyrkagatan 10.

Bastugatan 1 A och B byggdes år 1883 i den populära och rikt dekorerade nyrenessansstilen. Tillsammans med Brännkyrkagatan 10:s enklare fasad visar de på hur det arkitektoniska uttrycket förändrades under andra halvan av 1800-talet.

Interiörerna präglas av 1880-talets formspråk med rumsvolymer, snickerier och kakelugnar.

Fastigheten ligger på den del av Mariaberget som påtagligt präglas av topografin med brant sluttande gator, gränder och trappor. Hela miljön, med stensatta gator – delvis med kullersten – och de bevarade husen, ger här en särskilt karaktäristisk bild av det

äldre Stockholms bebyggelse och stadsliv.

Fastigheten Fotangeln 1 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Fastigheten Fotangeln 1 är en del av Östra Mariaberget. De nuvarande husen på berget byggdes huvudsakligen efter en brand 1759 som förstörde omkring 300 fastigheter i Maria kyrkas omgivning. De nerbrunna husen var till stor del av trä och ersattes efter branden



BASTUGATAN 1 A OCH B MED TIDSTYPISKA NYRENÄSSANSFASADER. FOTO J MALMBERG

helt av putsade tegelhus i enlighet med stadens byggnadsordningar från 1736 och 1763. Tidens kända murmästare fick uppdrag i området och byggherrarna var ofta framgångsrika näringsidkare som både bodde och drev sin verksamhet i de nya husen. Under 1800-talet byggdes en stor del av husen om, och framförallt längs Hornsgatan fick husen påbyggnader och ny fasaddekor. Mot slutet av 1800-talet uppfördes också en del nya byggnader som Mariahissen och Laurinska huset.

1900-talet innebar för de flesta hus i området en förfallsperiod. Redan på 1860-talet fanns tankar på att plana ut och bredda Hornsgatan. Vid sekelskiftet 1900 sprängde och grävde man vid Mariaberget och breddade gatan på bekostnad av Maria kyrkogård och bebyggelsen på gatans södra sida. Planerna på en

breddning även av norra sidan ledde till osäkerhet om vad som skulle ske med den kvarvarande bebyggelsen. På 1920-talet revs en del hus, men ytterligare planer på rivningar skapade en kraftig opinionsstorm ledd av bland annat Anna Lindhagen, ledamot av stadsfullmäktige och Skönhetsrådet.

I början av 1960-talet blev nya rivnings- och nybyggnadsplaner aktuella. Ett omfattande kommunalt utredningsarbete inleddes år 1966 i avsikt att ge underlag för bebyggelsens framtid. Arbetet resulterade i en bevarande- och restaureringsplan som omfattade i stort sett alla fastigheter på Östra Mariaberget. Upprustningen pågick under 1970- och 1980-talen och det fanns en ambition att pröva nya restaureringsprinciper för att nå både ett antikvariskt och arkitektoniskt gott resultat. Bland annat återgick



ENTRÉHALL I BASTUGATAN 1A MED URSPRUNGLIGT KALKSTENSGOLV OCH FYLLNINGSDÖRRAR. FOTO J MALMBERG.

man till traditionell kalkputs och kalkavfärgningar vid fasadrenoveringarna.

HISTORIK

Fastigheten Fotangeln 1 utgör kvarterets östra del. Redan under 1600-talet fanns kvarteret med i Holms tomtbok från år 1679. Den nuvarande fastigheten bestod ursprungligen av flera små tomter som bland annat tillhörde handlare Gustaf Ambjörnsson, hökare Olof Nilsson och sal Lars Bremmares. Kvarteret omgavs av dåvarande Lilla badstugegatan i norr, Stora badstugegatan i söder och Trappegränden i väster. Badstugegatan tillhör malmens äldsta bevarade namnskick. Det omtalas första gången i ett

testamente från år 1602. Handlingen vittnar om att det funnits badstugor på mariaberget och dess sluttningar ned mot nuvarande Södermalmstorg.

1700-talets färgeri

År 1748 lät Henrik Philip Berkenkamp brandförsäkra sin tomt. På tomten stod en byggnad i två våningar med välvd källare. År 1781 inkom en bygglovsritning över en byggnad i hörnet av Besvärsgatan och Bastugatan som tillhörde Winstedts. Troligtvis var huset detsamma som några år senare, år 1794, brandförsäkrades av tomtens nya ägare, färgaren Hindrid Holm. I beskrivningen framkommer att huset användes som färgeri och bestod av ett stenhus i två våningar med



VILPLAN MED GOLV AV MARMOR OCH ÄLDRE PARDÖRRAR. URSPRUNGLIGEN VAR DEN ÖVRE Fyllningen glasad. FOTO J MALMBERG

vinkel. I vinkeln fanns en nedgång på stentrappor till två välvda källare. I den första våningen fanns ett stort magasin, kammare med grön kakelugn och ett stort färghus med två stora kypor av koppar (kärl för färgbad). Här fanns även ett färgeri med fyra större och mindre kopparpannor. Den översta våningen var inredd till bostad med förstuga, ett kök med bakugn samt en sal och två rum med porslinskakelugnar. På vinden låg ett rum med grön kakelugn och taket var täckt med tegel. Tomten omgavs av plank med inkörsportar österut. På gården fanns bland annat färgeriramar, och ett öppet skjul med brådtak. Hindrid Holm och sedan hans änka, fortsatte att bedriva färgeriet fram till mitten av 1800-talet.

Ombyggnad till bostadshus

År 1851 ägdes tomten av färgaren herr Johan D Wanselin. Han lät bygga om det äldre husets västra del till ett separat hus, det vill säga platsen för nuvarande Brännkyrkagatan 10 (hus nr 1 på kartan). Det nya huset byggdes med en våning mot gatan och två mot gården. Taket var brutet och täckt med tegel. Både det äldre och det nya huset inreddes till bostäder med kakelugnar, fönster och bröstpaneler samt franska tapeter. Köken hade spis, ugn och väggfasta skåp. I fastigheten bodde enligt en mantalsskrivning år 1860 handlanden herr G Ullman och utan hyra Herr C H Wanselin och Mademoiselle Häggström. Ägaren J Wanselin var själv bosatt i kvarteret winter-



PARDÖRRAR MED TRE FYLLNINGAR FRÅN 1880-TALET.
FOTO J MALMBERG.

tullen mindre, hus nr 8 vid barnängsgränd.

Under de första åren av 1860-talet byggdes Brännkyrkagatan 10 (hus nr 1 på kartan) på med en våning. Förändringarna genomfördes av ägaren arkitekt Carl August. Byggnaden fick nu fyra våningar mot gården och två mot gatan. Invändigt lades grunden till den planlösning som huset fortfarande har. Bottenvåningen mot gården innehöll två magasin. Där fanns även välvda rum med kakelugnar och källare, vedbodas och förråd. Trapphuset hade planstegsgolv, stentrappa och våningsplanen innehöll lägenheter. Den östra sidan om trapphuset hade en stor lägenhet per plan med sängkammare och kök mot gatan. Mot gården låg en sal och ett förmak. Lägenheten hade kakelugnar, bröstpaneler och tapeter. Det fanns pardörrar, garderober, en skänk samt ett kök med spis, järnspis och skafferier. Den västra sidan om

trapphuset hade mindre och enklare lägenheter försedda med kakelugn, fotpaneler och tapeter samt kök med spis.

Gårdens karaktär

År 1864 lät ägaren J M Ekströmer, som var löjtnant vid väg och vattenbyggnads corporen, brandförsäkra sin tomt. Beskrivningen gav en bild av tomtens karaktär.

Gården hade inkörsportar mot Ragvaldsgatan. Gårdsmiljön var bebyggd med ett flertal hus. Mot den västra tomtlinjen låg ett stall för två hästar och avträden. Norr om stallet, med gavel mot Bastugatan låg ett stenhus som innehöll tre avträden, ett vagns- hus och ett stall för häst. Mot Bastugatan fanns en mur med inkörsportar och öster därom längs med gatan låg ett stenhus som innehöll två magasin.

Stor ombyggnad

År 1883 byggdes Bastugatan 1 A och B (hus nr 2 och 3 på kartan) i rådande nyrenässansideal. Deras fasaduppbbyggnader gavs olika skikt för att skapa en fantastisk skuggverkan genom inskränningar, omfattningar, pilastrar, lisener och lister. Den skuggverkande effekten förstärktes genom en enhetlig färgsättning.

Bastugatan 1A (hus nr 2 på kartan) uppfördes i fyra våningar med huvudentrén placerades mot Bastugatan. I hörnet fanns ingång till en lokal. Trapphuset byggdes med en välvd trappa och tre lägenheter per våningsplan.

Bastugatan 1B (hus nr 3 på kartan) uppfördes i tre våningar med en inkörsport mot gården där trapphuset placerades. I bottenvåningen låg två lokaler med entré mot gatan. Övriga våningsplan hade två lägenheter.

Enligt ritningar hade Brännkyrkagatan 10 (hus nr 1 på kartan) byggts på med ytterligare en våning, med om det gjordes år 1883 eller under 1860-talet är inte klarlagt. Husets fasad var slätputsad med putsade fönsteromfattningar och kraftig takfris.

1900-talet

Under tidigt 1900-tal genomfördes några förändringar av direktör Henning Mankell. Förändringarna utfördes främst i lokalen på hörnet som var ett kafé med tillhörande serveringsrum, kök och diskrum. Under 1930-talet installerades gas, vatten och avloppsledning, elektrisk belysning och elektriska



URSPRUNGLIG FLAT KAKELUGN MED MEANDERSLINGA OCH DEKORATIVT KRÖN. FOTO J MALMBERG.

ringledningar samt värmeledningar i kafélokalen. Alla lägenheter försågs med ett litet wc. Förändringarna genomfördes av ägaren A V Wincrantz. År 1950 förvärvades fastigheten av staden och ägs numera av Stadsholmen.

Upprustning och renovering

År 1969-70 genomfördes en genomgripande renovering efter tidens krav på boendestandard. Nya wc

och kök inreddes vilket medförde några planförändringar. I Bastugatan 1A byggdes trapphuset om och försågs med en utgång mot Brännkyrkagatan. I Bastugatan 1 B ombyggdes den äldre butikslokalen till lägenhet och därmed försvann entrén från gatan. I Brännkyrkagatan 10 inreddes en lokal i bottenvåningen med ny entré mot gården. Exteriört byttes fönster till nya med karaktär likt de ursprungliga och nya dörröppningar skapades.

På gården inreddes pannrum, apparatrum och cykelrum i uthus och gårdens beläggning lades om. År 1971 färgsattes även fastigheten. Färgundersökning visade att husen allt sedan de uppförts varit färgsatta med en kulör ovan sockeln och den nya färgen eftersträvade att likna den ursprungliga.

BYGGNADSBESKRIVNING

Bastugatan 1A (hus nr 2 på kartan)

Exteriör

Bastugatan 1 A byggdes med tidstypiska nyrenässansfasader. Det står på en stensockel, har rusticerad bottenvåning och övriga våningar är slätputsade. Mellan våningarna finns profilerade friser och takfoten är dekorerad med konsoller. Fönsterpartierna är indragna i murlivet och omges av dekorativa omfattningar. Mot gatan är fönstren stora och avdelade av en mitt och tvärpost till fyra inåtgående bågar. Mot gården är fönstren mindre med en mittpost och två spröjsade bågar. Trapphusfönstren är avdelade till sex inåtgående bågar. Entréporten mot trapphuset 1A har en dekorativ omfattning. Dörren har ett rakt avslut och är kraftigt indragen i murlivet. Den består av en ursprunglig grönmålad pardörr med tre fyllningar. De två nedre fyllningarna är skulpterade, den övre består av ett glas med välvd överdel. Över dörren finns ett överljusfönster. Mot Brännkyrkagatan består porten av en pardörr med tre fyllningar, den övre av glas. Lokalen på gaveln har en pardörr med fyllningar och stora fönster. Gårdsfasaden är enkel och slätputsad i en gul kulör med ett ankarslut i gaveln. Taket är lagt med plåt.

Interiör

Trapphusets ursprungliga entré är placerad mot Bastugatan. Där består det av ett dekorativt lagt kalkstensgolv med fris, putsade väggar och tak med profilerad taklist. I entréhallen och på vindsplanet finns ursprungliga enkla dörrar med fyra profilerade fyllningar och samtida foder samt en senare plåtdörr.

Från entréhallen går en stentrappa och på den andra våningen finns en förlängning ut till Brännkyrkagatan som skapades vid renoveringen 1969-70. Den nya gången är lagd med vit marmor och svart fris. Husets vilplan har ursprungliga schackrutiga golv i vit och svart marmor och på vinden ligger ett kalkstensgolv. Till lägenheterna finns pardörrar med tre fyllningar, ursprungligen var den övre fyllningen av glas. Upp till vinden sitter en ursprunglig svartmålad järndörr. Lägenheterna har en delvis bevarad planlösning, rummens funktioner har dock förändrats. Här finns bevarade brädgolv, fotpaneler och fyllningar i fönsternischerna. Dörrarna är både pardörrar och enkla med tre och fyra fyllningar och samtida foder. I taket finns profilerade taklister och takrosett samt ursprungliga kakelugnar. Badrum och kök inreddes under renoveringen 1969-70.

Bastugatan 1B (hus nr 3 på kartan)

Exteriör

Huset har en putsad fasad med utsmyckningar och fönster likt 1A. Gårdsportens är markerad av en dekorativt utformad omfattning. Porten är kraftigt indragen från murlivet och består av en enkeldörr med omkringliggande fält med välvd överdel. Den har skulpterade fyllningar, glaspartier och partier av dekorativt järngaller.

Portgången har putsade väggar, en putsad och profilerad taklist samt en liten takrosett. Entrédörren till trapphuset består av en ursprunglig pardörr med fyra fyllningar, den övre av glas. Entrén nås via en stentrappa och är indragen från murlivet.

Gårdsfasaden är enkel och slätputsad i en gul kulör. Den har en kraftig profilerad taklist. Sockeln är gråmålad och något utkragad. I fasaden sitter en svartmålad järndörr med gråputsad omfattning. Taket är lagt med plåt.

Interiör

Trapphuset är inrett med ursprungligt kalkstengolv bortsett från entréhallen som har ett senare stengolv. Väggar och tak är putsade. Alla våningsplan har dörrar med fyra fyllningar och samtida foder. Vindsdörren är en ursprunglig svartmålad järndörr.

Lägenheternas planlösning är delvis förändrad men de bevarar fyllningar i dörr- och fönsternischer, fotpaneler och har runda vita kakelugnar. Här finns även fyllningsdörrar med tillhörande foder som tillkom vid renoveringen år 1969-70.

Brännkyrkagatan 10 (hus nr 1 på kartan)

Exteriör

Huset står på en stensockel och har gula slätputsade fasader. Byggnaden är åtta fönsteraxlar bred. Mot gatan finns tre våningar och mot gården fyra, plus källare. Fönsteromfattningarna är putsade och både profilerade och släta i beige kulör. Fönstren är rödmålade och ligger i liv med fasaden. De är utformade med en mittpost och spröjsade bågar.

Entrépartiet har en putsad omfattning och är något indraget från murlivet. Dörren är en brunmålad och panelklädd pardörr med ett ovalt fönster i varje dörrblad. Mot gården finns en pardörr med tre fyllningar varav den övre är av glas. Ovan sitter ett spröjsat överljusfönster. I gårdsfasaden finns ytterligare två brunmålade och brädklädda dörrpartier till lokaler. Takfoten är kraftig och profilerad, taket är brutet och plåttäckt.

Interiör

Trapphuset har ett golv av kalkstensplattor, putsade väggar och tak. Dörrarna är enkeldörrar med tre och fyra fyllningar samt profilerade dörrfoder. Mellan gårdsplanet och gatuplanet finns en stentrappa, från gatuplanet vidare uppåt finns en järntrappa. Till vinden och källaren sitter äldre svartmålade plåtdörrar. I huset finns äldre bevarade delar och detaljer, bland annat fyllningsdörrar, profilerade fönster- och dörrfoder.

Gårdsmiljö

Gården är liten och lagd med asfalt. Den nås via alla trapphus och inkörsporten mot Bastugatan. Mot väster finns ett putsat uthus (hus nr 4 på kartan) med bland annat cykelrum. Det har två dörrar och ett fönster. Taket är plåtlagt.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.